

"Els quartos de bany eren com l'ideal impossible, m

ARXIU / FINEZAS

València, 1953

L'escriptor i coiumnista d'aquest setmanari Joan F. Mira recrea una època crucial per al poeta de 'Llibre de meravelles': els anys 50, i en concret l'any 1953, quan Estellés va publicar el seu primer poemari, que va representar un signe de vida per al valencianisme.

ARXIU / FINEZAS

Dalt, els burros, que eren una eina més per al treball. En aquesta foto transporten la taronja. A sota, el cornetí, que s'utilitzava per a convocar el pregó de falles.

Aquell any del Senyor de mil nou-cents cinquanta-tres, a la ciutat de València un poeta encara jove però ja no molt jove —tenia vint-i-nou anys— va acabar un llibre de versos, fet que ni tan sols en aquell temps més aviat lúgubre resultava insòlit en aquest país. Fins i tot si es tractava de versos en llengua catalana, perquè Xavier Casp i altres esforçats cultivadors de la rima escrivien i publicaven sense excessives complicacions, mentals, lingüístiques o editorials. Però de la substància i sentit d'aquell llibre del jove poeta —*Ciutat a cau d'orella* es deia el volum, i Vicent Andrés Estellés l'autor, natural de Burjassot—, jo no en vaig tenir cap consciència en aquell moment, cosa natural perquè tenia tretze anys i en matèria de poemes no havia anat molt més enllà de "*con diez canones por banda, / viento en popa a toda vela*", però sembla que la mateixa ciutat del llibre tampoc se'n va assabentar massa bé, vull dir els seus escassos representants en el gremi de la ploma, la major part franquistes de pedra picada o de vida resignada, ni tan sols els més escassos encara lletraferits més o menys nacionals, nacionals nostres, és clar, no dels altres. Vint anys més tard. Joan Fuster escrivia que aquell primer llibre de l'Estellés, en comparació amb l'itinerari estètic dels poetes valencians del segle XX, "ja era una ben altra cosa". Que "allò era nou", que "no hi havia precedents" i que, per exemple, "la dicció, en *Ciutat a cau d'orella*, tenia una fluència i una saviesa excepcionals, en comparació amb els predecessors domèstics". També s'ha de dir, perquè ell no ho diu, que aquell mateix any 1953 Joan Fuster publicava *Terra en la boca*, que no és cap broma en matèria de literatura en vers, i que segurament és el primer llibre que el projectava fora de l'àmbit local (*Terra en la boca* es va editar a Barcelona, mentre que els anteriors es publicaren a Alacant i a València). Podríem afegir encara que el mateix 1953 Enric Valor publicava les *Narracions de la Foia de Castalla*, i així quedaria completa la ressenya dels tres au-

s que el cotxe, que era una adquisició imaginable”

tors que més han influït, significat i representat al País Valencià i des del País Valencià en la literatura catalana del segle XX. Però el 1953 encara entraven cada matí a la ciutat de València els carros dels fematers de l'Horta —a repartir alfals per les cases on criaven conills, i a endur-se els poals de fem i deixalles que la gent deixava a la porta—, tocaven un cornetí de llautó, i els llibres de l'Estellés, de Fuster o de Valor no devien circular molt més enllà del petit cercle d'iniciats que formaven llavors el “públic” literari, un públic més aviat privat, i ple de manies i de conflictes sectaris. Un paisatge de cultura exsangüe, per tant, una postguerra encara, una derrota, uns primers signes perceptibles de vida preservada: una esperança, això sí, massivament ignorada.

Possiblement, també, perquè aquell any tots érem encara extensaments ignorants. No ignorants de la doctrina de la Falange i dels principis immutables del *Movimiento Nacional*, no ignorants —els pocs que fèiem el batxillerat en un col·legi de frares— dels versos de Zorrilla, Espronceda i el *Mío Cid*, però ignorants. Molt ignorants, i pobres, i alimentats de menuts amb pa de racionament que sovint estava barrejat amb serradura, i a casa i al col·legi, algun dia, ens donaven un moniato cuit de berenar. Pobres, malcontents, a penes recuperats de la *Santa Misión* del 1948, quan jo era escolanet a la parròquia, i a casa —a casa eren de dretes de tota la vida, però no gens fanàtics— s'allotjava un missioner basc amb boina que vingué de Beasain, Guipúscoa, a predicar-nos el perdó dels pecats d'aquest poble nostre que havia estat passablement roig, republicà i una miqueta anarquista. Com l'oficial de la fusteria del costat de casa meua, un veterà de cara arrugada, vell sindicalista, que li queien les llàgrimes dels ulls quan hagué d'anar, per força i no de grat, als sermons de l'església i a la gran missa del dia del perdó general. Pobres, la major part humiliats, ignorants. “Una peluda tribu de la Bíblia / que es torcaven la boca amb tot el braç”, escriuria pocs anys

ARXIU

L'any 1955 el poeta va perdre la seva primera filla al poc de nàixer. En la fotografia, Estellés i la seva dona, amb la filla.

més tard el mateix Estellés, i coses com aquestes i de més grosses. Les coses que els qui no eren ni pobres ni humiliats ni ignorants (o sí que eren ignorants, però sabien el que havien de saber), no han volgut llegir mai o no han perdonat mai. Ara tornen a manar, els qui no han llegit mai Estellés ni Fuster ni Valor, o els qui no els perdonen encara per les coses que han escrit. O més exactament, manen els uns i els altres.

Aquell any 1953 manaven els

pares o els antecessors d'aquests que manen ara, i per davant de casa meua, al Camí Reial de Madrid, del poble o del barri de la Torre, del municipi de València, passaven de tant en tant, de matí, rècules de burros esquelètics, mig morts i plens de crostes, que els duïen al degollador o escorxadador municipal a acabar de matar-los del tot per fer-ne carn comerciable a les carnisseries dites de cavall, que rarament era cavall. Passaven carros amb tota espècie imagina-

ARXIU

Les publicacions de Vicent Andrés Estellés, Enric Valor i Joan Fuster passaven desapercebudes. No així els principis immutables del *Movimiento Nacional*.

"Tots els queviures que entraven en la ciutat pagaven"

ARXIU / RAFA GIL

Imatge de l'any 1990.
Joan Francesc Mira, autor d'aquest article, conversa amb el poeta Vicent Andrés Estellés.

ble de càrrega, molts més carros que camions, o carros només amb el forcat per anar a llaurar, o amb la gran bóta de fusta amb aigua de Massanassa, que era l'aigua mineral a domicili, o el carro de la terreta –argila groga d'escurar, crec que de Paterna– que era el detergent per a la vaixel·la, barrejada amb el sabó fet a casa amb greix i lleixiu. Passava la drapera, la drapera barata xiques, "tot ho regale", que l'Estellés recorda també passant pels carrers de Burjassot, no sé si era la mateixa. Passaven carros d'estructura de ferro, amb rodes enormes, dos arcs en comptes de caixa, i penjant dels arcs immensos troncs de fusta de Guinea lligats amb cadenes, per convertir-los a Alfafar o a Sedaví en mobles per a rics i en portes de cases de luxe. Deien que, a la casa més rica de la Torre, que era la de don Marcelino Alamar, fabricant del *Flan Toledo, con azúcar y huevo*, tenien mobles i portes d'aquella fusta, i que hi havia deu quartos de bany, un per cada fill, però això no devia ser veritat, supose. Els quartos de bany eren com l'ideal impossible, més im-

possible que el cotxe, perquè un cotxe, encara que no en tenia ningú –uns parents meus sí que en tenien, i era molt gran l'expectació del veïnat quan venien a visitar-nos–, almenys era una adquisició imaginable, i se'n veien passar per la carretera en nombre lentament creixent, i molta gent hi havia pujat alguna vegada. Però com havíem de tindre quartos de bany, si no hi havia aigua corrent ni en fantasia, sinó que la trèiem del pou de casa, qui en tenia, o de la font, o manxant cada matí amb una bomba per rentar-se la cara abans d'anar al col·legi. La meua tia Paquita, que vivia al carrer de Gascons, sí que tenia quarto de bany, perquè el seu pis estava damunt de la Farmàcia i Laboratoris Gàmir, i era propietat de la farmàcia mateixa, on treballava el meu tio. Però a ca la meua tia Tonica, al principi del carrer de Pelayo, i a casa de mon tio Toni el sastre, al carrer del Pare Jofré, ben centrícs, d'aigua corrent sí que en tenien –una aixeta a la cuina, i prou–, però de quarto de bany res de res, no podia ser més que un somni.

De manera que cada matí a les set jo m'alçava, eixia al corral, manxava a la bomba, em rentava la cara amb aigua fresca (qui sabia, ni tan sols sabia, que hi havia aixetes d'on rajava aigua calenta?), em pentinava, i mentrestant ma mare preparava la coixinera amb l'entrepà que a migdia havia de menjar-me al col·legi.

Després agafava el tramvia, i agafar és un verb inexacte en aquest cas, hauria de dir aferrava o atrapava, perquè la major part dels dies havia de fer el viatge a l'estrep del vehicle, mig penjat entre els dos vagons, o en posició inestable sobre la plataforma oberta. Ara ho veiem en els documents sobre Calcuta o Bombai, i queda molt exòtic. Quan el tramvia arribava a la Creu Coberta, parava cinc o deu minuts, pujaven els *consumeros* i anaven inspeccionant els sacs de farina o de verdures, les cistelles d'ous, les gallines lligades per les potes, la llet en cànsters d'alumini, el peix del port de Catarroja: tot pagava impost municipal sobre els queviures que

entren en la ciutat, una relíquia medieval perfectament conservada, i sovint els intents d'amagar el gènere sota el cul o entre les falces podien produir escenes memorables. El tramvier, quan arribàvem a cada creuament, és a dir cada pocs minuts, aturava el vehicle, baixava amb una palanca i canviava les agulles. Per frenar, tenia un dipòsit de graveta o pedra triturada al costat del manubri, i tirava grapat per un embut amb un tub que deixava caure la graveta davant de les rodes, única manera d'evitar que patinaren damunt dels carrils metàl·lics, sobretot quan plovia: un sistema simple i de vegades eficaç, però que produïa un escarritx horribon i penetrant. En una d'aquelles frenades, a la plaça de Sant Agustí, vaig caure jo a terra entre els dos vagons del tramvia, i tothom que ho va veure pensà que la roda de darrere m'havia tallat pulcrament en dos, del crani a l'engonal, com el *Visconte dimenzzato* de Calvino, però no van tindre aquesta satisfacció, com vostès poden imaginar, perquè continue caminant amb dos peus i escrivint amb dos mans. La providència divina, o l'àngel de la guarda, de vegades se'n recorda d'actuar en casos com aquest. No sempre, com pensava una senyora veïna meua, que tenia un marit perfectament inútil i borratxo, i una filla dels meus anys que de vegades, poques, deixava que jo li tocara el cul. Però això devia ser l'any cinquanta-un o cinquanta-dos, quan ella tenia deu o dotze anys, perquè després li vingué la regla i es va acabar qualsevol llicència o generositat.

L'any 1953, quan jo baixava del tramvia a la plaça de Sant Agustí, travessava l'antic hospital camí del col·legi dels pares escolapis. L'hospital vell, el que va fundar en algun segle medieval fra Gelabert Jofré, era com una petita ciutat emmurallada dins de la ciutat: jo hi entrava cada matí per un portal, per la banda on ara sembla que construeixen un "Museu de la Il·lustració" (qui sap si com a penitència municipal per haver destruït el conjunt històric més important de la ciutat), travessava el

post, una relíquia medieval perfectament conservada"

carrer central de la ciutat dels malalts, i eixia per la porta que donava, justament, al carrer del Torn de l'Hospital, on hi hagué la finestra giratòria per deixar els xiquets abandonats, fills o no de mare de vida dura, com tantes que vivien i treballaven en aquest mateix carrer i pels voltants. Travessava, doncs, l'interior de l'hospital a les vuit del matí, que és quan els empleats treien de les sales poals de contingut incert o sospitós, carretons amb llençols tacats, i de tant en tant algun mort que duien a la morgue. A les portes de les consultes mèdiques, totes amb pomposos títols de "Professor Tal" i "Professor Qual", que eren com portes de cases en el carrer interior, ja esperava gent molt pobra i mal vestida, xiquets tristíssims amb mares joves i pàl·lides, vells amb gorra i bastó, dones amb mocador al cap, els miserables de la tribu dels pobres, esperaven resignadament drets, o seien per terra. I després jo passava per tot el carrer del Torn de l'Hospital, amb els bars de putetes tancats, les cases de putetes tancades, i els establiments de gomes profilàctiques, clíniques de venèries i sífilis, també tancats. A la vesprada, quan feia el recorregut en sentit invers, no cal dir que tot era obert i en plena activitat, i que les honestes treballadores feien el seu ofici activament, conversaven amb els clients a la porta del bar o de l'escaleta de la casa, i als xiquets que eixíem del col·legi ens dirigien obscenitats amables i maternals. Era un complement per-

ARXIU / VICENTE SENA

Al port de Catarroja es pescava el peix que després s'enviava a la ciutat. Les dones també hi netejaven la roba.

fecte a la disciplina educativa dels bons pares escolapis. Alguns anys després, quan vaig pensar que ja era l'hora, vaig tornar al mateix carrer per anar jo també una vegada de putetes, tal com havia vist i viscut en aquella infantesa dels cinquanta. Era sobretot una qüestió de principis. Vaig buscar un bar ben recordat, una xicoteta d'aire digne i agradable, i no vam –no vaig– poder fer res, absolutament res. No ho he tornat a intentar en la vida. I ja veuen quina manera tan

poc poètica –o tant, segons com es mire: d'això el poeta de Bujassot i de València en sabia alguna cosa–, i tan escassament literària, d'acabar uns fulls sobre aquell any del Senyor de 1953, any XIV de la Victòria de Franco, quan Vicent Andrés Estellés publicava *Ciutat a cau d'orella*, i això, encara que llavors no ho sabia ningú, o només tres o quatre persones, era un miraculós signe de vida.

Joan Francesc Mira

Com aconseguir les pel·lícules d'EL TEMPS

Subscriptors:

- Demanant-les per telèfon al 902 13 10 25 (o al 00 34 963 535 100 des de fora de l'estat espanyol)

No subscriptors:

- Demanant-les al quiosc
- O bé retallat aquest anunci i enviant-lo a EL TEMPS (Av. Baró de Càrcer, 40. 46001 València) amb les vostres dades (nom, adreça i telèfon)

Preu: 800 ptes. per vídeo + 375 ptes. de despeses de lliurament

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Consell de Mallorca
Cultura i patrimoni

LAUREN
VIDEO HOGAR

EL TEMPS
15